

YTTRANDE
Dnr Ku2016/00088/D
Regeringskansliet
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Stockholm den 13 juni 2016

Låt fler forma framtiden (SOU 2016:5)

Sammanfattande synpunkter

Svensk biblioteksförning har valt att koncentrera remissvaret på de frågor i utredningen som behandlar ökad delaktighet i den politiska beslutsprocessen, öppna mötesplatser i landets kommuner, kunskaper i Medie- och informationskunnighet (MIK), samt allas rätt att delta på lika villkor i den demokratiska processen.

Svensk biblioteksförning vill särskilt framhålla:

- Bibliotekens roll och betydelse för att stärka det demokratiska samhällets utveckling.
- Behovet av fler öppna mötesplatser i landets kommuner.
- Regeringens ansvar för att bredda de formella kanalerna för påverkan för organisationer och enskilda. Regeringen bör därför förtydliga instruktionerna till kommittéer när det gäller samråd under löpande kommittéarbete och ett breddat remissförfarande.
- Betydelsen av ökade insatser inom Medie- och informationskunnighet, bland annat genom fler bemannade skolbibliotek.
- Allas rätt att fullt ut kunna delta i den demokratiska processen, oavsett förutsättningar.

Allmänt

Vi lever i en tid av snabba samhällsförändringar där digitalisering, migration, klimatförändringar och globalisering i grunden påverkar förutsättningarna för hur vi lever, kommunicerar, arbetar och utbildar oss. Dessa genomgripande samhällsförändringar innebär också förskjutningar i maktförhållanden i samhället och i förlängningen möjligheterna till demokratiskt inflytande. Utredningen skriver att den inte haft vare sig uppdraget eller möjligheten att göra en analys av hur dessa samhällsförändringar påverkar maktförhållanden i samhället. Vi delar utredningens bedömning av behovet av en bred *maktutredning* och ställer oss bakom utredningens förslag i detta avseende (3.6.2).

Biblioteken och det demokratiska samhället

Bibliotek är en resurs som ger alla fri tillgång till information, kunskap och kultur och som inspirerar till att ta del av det. Därmed ges människor möjlighet att använda sin demokratiska rättighet att utvecklas, tänka, tala och skriva fritt. Bibliotek är ett av samhällets

bästa svar också på framtidens demokratiska utmaningar. Bibliotek fungerar som mötesplats för alla människor och är en av få arenor i samhället som alla har tillgång till, oavsett bakgrund och förutsättningar.

Biblioteken utgör en landsomfattande bildningsinfrastruktur som står öppen och tillgänglig för alla. Där finns anställda som dagligen arbetar med att utjämna kunskapsklyftor, hjälpa barn och vuxna att hitta vägen till läsning, skapa fri tillgång till litteratur, kultur och information, samt värna allas rätt att utvecklas, tänka, tala och skriva fritt. Biblioteken fungerar också som kunskapscentraler till stöd för invånarna när kraven på digitala färdigheter och analysförmåga stiger. På så sätt är biblioteken och deras anställda en viktig motkraft i samhället när klyftorna ökar och demokratin utmanas. Särskilt viktigt är att erbjuda tillgängliga och flerspråkiga medier för att kunna nå ut till alla. Biblioteken i Sverige genomför också allt fler aktiviteter, under 2015 nästan 250 000 stycken. Det handlar om allt från läxhjälp och språkcaféer, till sagostunder och kurser i Medie- och informationskunnighet. När allt fler nyanlända kommer till Sverige i flyktingkrisens spår, har biblioteken varit snabba att anpassa utbud och aktiviteter till nya besöksmönster och visat upp en imponerande kreativitet och flexibilitet, ofta i samverkan med civilsamhället. Därför är det naturligt att bibliotekens betydelse som mötesplats, nav för aktiviteter och samarbetspartner för ideella krafter i lokalsamhället lyfts fram i regeringens kommande satsning på konst och kultur i vissa bostadsområden (Äga rum).

Öppna mötesplatser

Utredningen beskriver tydligt *behovet av fler tillgängliga mötesplatser för sociala möten (5.5.2)* i landets kommuner, en bedömning som vi delar. Dessvärre kan vi se att antalet bibliotek minskar stadigt, de senaste 10 åren har 176 folkbibliotek försvunnit. Det minskar tillgången till öppna mötesplatser, en utveckling som är mycket oroande. Här har huvudmännen i landets kommuner ett stort ansvar för att folkbiblioteken får de resurser som behövs för att leva upp till de krav som bibliotekslagstiftningen ställer.

Ökad delaktighet i den demokratiska processen

En öppen och transparent demokratisk process är en förutsättning för en vital demokrati. I detta ligger att så många olika röster som möjligt ska kunna göra sig hörda, även de som inte tillhör de resursstarka och välorganiserade. Att låta fler röster komma till tals under den demokratiska processen förbättrar kunskapsunderlaget och stärker legitimiteten i de politiska besluten.

När det gäller de formella möjligheterna för ideella organisationer att påverka innehållet i politiska beslut är möjligheten att delta i remissrundor viktig, liksom att få tillfällen att löpande samråda och komma med inspel och fakta under kommittéarbetets gång. Det förutsätter att utredandet av, ofta stora och komplicerade, frågor ges tillräcklig tid, att utredningsdirektiv inte begränsar och låser kommittéernas arbete samt att det finns tydliga krav på att under arbetets gång samråda och inhämta synpunkter från samhället i övrigt. Svensk biblioteksförning delar därmed utredningens analyser i detta avseende (10.4, 10.4.1), men menar att förslagen inte räcker. Regeringen bör formalisera kraven på att kommittéer ska samråda under det löpande utredningsarbetet, exempelvis genom förändringar i Kommittéförordningen.

Det rent praktiska arbetet skulle också vinna mycket på att digitaliseras, vilket är en uppenbar brist idag. Praktiska hinder att få fram offentliga handlingar från Regeringskansliet är dessutom inte förenliga med en modern statsförvaltning, som i övrigt säger sig ha höga ambitioner när det gäller digitalisering. Vi ställer oss därför bakom utredningens förslag på detta område (10.4.2).

Ungas deltagande och inflytande

Kunskap om demokratins funktionssätt, på alla nivåer, är nödvändig för att kunna delta i den demokratiska processen och känna sig inkluderad i samhället. Utredningen pekar på brister i kunskaper om det lokala och regionala beslutsfattandet bland dagens unga, vilket måste tas på allvar. Vi ställer oss därför bakom utredningens förslag att *kunskap om den lokala demokratins funktionssätt ska ingå som en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet* (14.8.4).

Utredningen tar också upp den kritik som riktas mot dagens skola av såväl Skolinspektionen samt Skolverket, på grund av att alltför många elever inte får tillräckliga kunskaper i kritiskt tänkande och källkritik. Att en tredjedel av eleverna i årskurs 7-9 uppger att de inte alls får någon undervisning i källkritik är mycket allvarligt. Utan gedigna kunskaper inom MIK får unga svårt att söka och kritiskt granska den enorma mängd information som idag är tillgänglig. Det leder till att de är sämre rustade att delta i den demokratiska beslutsprocessen och göra sin röst hörd. Vi delar utredningens bedömningar på detta område och bejakar förslaget att *kritisk granskning och källkritik ska ingå som en av insatserna i det nationella skolutvecklingsprogrammet* (14.8.6).

Men ovanstående räcker inte. För att öka kunskapsnivån inom MIK krävs omfattande satsningar på att stärka och bemanna landets skolbibliotek. De arbetar med att rusta elever i grund- och gymnasieskolan i MIK bland annat inom källkritik, säkerhet och förmågan att använda digitala verktyg i utbildningen. Forskningen visar att bemannade skolbibliotek gör att läsning och läsförståelse ökar och resultaten förbättras. MIK och skolbibliotekens roll lyfts också särskilt fram i de förslag till förändrade läro-, kurs- och ämnesplaner som Skolverket nyligen tagit fram. Regeringen har också nyligen fattat beslut om en särskild satsning på ökad bemanning på landets skolbibliotek, vilket Svensk biblioteksförning välkomnar.

Att lära ut källkritik och lära elever skilja åsikt från fakta är centralt för att rusta dem för dagens informationssamhälle. I dessa frågor spelar skolbibliotekarien med sin kompetens en avgörande roll och är ett ovärderligt stöd för lärare och elever.

Bibliotekslagen och skollagen ger elever i grund- och gymnasieskolan rätt till skolbibliotek. Med ett bibliotek menas inte enbart ett rum med böcker utan "en gemensam och ordnad resurs av medier och information som ställs till elevernas och lärarnas förfogande och som ingår i skolans pedagogiska verksamhet med uppgift att stödja elevernas lärande". En fast bemanning på minst 20 timmar i veckan krävs för att skolbiblioteket ska räknas i Kungliga bibliotekets statistik. Trots lagen saknas det helt bemannade skolbibliotek i en tredjedel av landets kommuner. Menar vi allvar med att stärka ungas kunskaper i MIK är en satsning på skolbiblioteken helt nödvändig.

Delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning

Utredningen beskriver det faktum att personer med funktionsnedsättning i lägre utsträckning röstar i allmänna val, innehar förtroendeuppdrag och känner sig mindre delaktiga i samhället. Det är tydligt att det alltjämt finns betydande hinder mot enskilda personers deltagande i den demokratiska processen. Vi vill särskilt uppmärksamma behovet av tillgång till samhällsinformation och medier för alla, oavsett förutsättningar. Bibliotek har enligt lagstiftningen ett särskilt ansvar att ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning och att erbjuda medier på ett sådant sätt att alla kan ta del av dem. Därför är det viktigt att biblioteken ges tillräckliga resurser för att kunna uppfylla lagstiftningens intentioner. För att den demokratiska delaktigheten ska ges större utrymme i funktionshinderpolitiken föreslår utredningen att *demokratisk delaktighet och inflytande för personer med funktionsnedsättning bör utgöra ett eget mål i den kommande funktionshinderstrategin (15.7.1)*. Svensk biblioteks förening ställer sig bakom det förslaget.

I detta ärende har Svensk biblioteks förening beslutat. Björn Orring har varit föredragande.